

BIURO RZECZNIKA  
PRAW OBYWATELSKICH

WPL. 10 -12- 2014

ZAL. .... NR. ....



RPW/97514/2014 P  
Data:2014-12-10



## MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ

Warszawa, 09 grudnia 2014 r.

DSWM.WSE.0662.7.2014

**Pani Irena Lipowicz**  
**Rzecznik Praw Obywatelskich**

*Szanowna Pani Rzecznik,*

odpowiadając na wystąpienie nr V.540.11.2014.MS z dnia 16 czerwca br., pragnę serdecznie podziękować za podjęcie tematu obecności cudzoziemców w polskim systemie edukacji i przekazany raport „Realizacja prawa małoletnich cudzoziemców do edukacji”, z którym zapoznałam się z dużym zainteresowaniem.

Polska – podobnie jak wiele europejskich krajów – doświadcza nowych wyzwań stojących przed systemem oświaty w związku z obecnością dzieci z rodzin imigranckich. Choć liczba osób niebędących obywatelami polskimi w polskim systemie oświaty nie jest duża, to jednak w ostatnich latach systematycznie wzrasta. O ile w roku w szkolnym 2012/2013, według danych Systemu Informacji Oświatowej, we wszystkich typach szkół publicznych i niepublicznych i na wszystkich poziomach systemu oświaty było 7311 cudzoziemców, to w kolejnym roku szkolnym ich liczba wzrosła do 8174 (na ogólną liczbę ok. 4,3 mln uczniów).

Faktem jest, że szkoła i inne instytucje edukacyjne powinny odgrywać w procesie integracyjnym cudzoziemców pozytywną rolę, wspierając ich w osiąganiu awansu społecznego. Z drugiej strony, polska szkoła może być ważnym środowiskiem promującym wielokulturowość i otwartość.

Poza barierą, jaką stanowi nieznajomość lub niedostateczna znajomość języka polskiego, z raportu Pani Rzecznik oraz z analiz innych instytucji zajmujących się imigrantami i uchodźcami wynika, że w kształceniu i integracji uczniów-cudzoziemców pojawiają się również takie wyzwania jak: akceptacja odmienności (obustronne), niedostateczne przygotowanie szkół i nauczycieli do pracy z dziećmi cudzoziemskimi, niedostateczna wiedza co do specyficznych potrzeb dzieci imigrantów, nieznajomość ich języka, niewystarczająca znajomość innych tradycji i obyczajów, trudne relacje z rodzicami dzieci z powodu stereotypów i bariery językowej, brak motywacji ze strony uczniów-

imigrantów oraz trudności w nauce, w tym w przystępowaniu do sprawdzianu i egzaminu gimnazjalnego.

Praca z uczniami pochodzącymi spoza Polski stawia przed szkołą i nauczycielem nowe zadania, wynikające z kontekstu kulturowego i specyfiki sytuacji, w jakiej znalazły się te osoby. Uwarunkowania te wymagają od pracowników szkoły rozwinięcia kompetencji międzykulturowych, dostosowania treści i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej do potrzeb uczniów i ich rodziców oraz podjęcia działań, które uczynią ze szkoły środowisko przyjazne uczniom odmiennym kulturowo.

Pewne działania w tym zakresie zostały już podjęte. Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE) – jednostka podległa Ministrowi Edukacji Narodowej – opracował program rozwoju kompetencji społecznych i obywatelskich, skierowany do rad pedagogicznych i umożliwiający opracowanie indywidualnej ścieżki rozwoju w zależności od zdiagnozowanych potrzeb konkretnej szkoły. Program ten oparty jest na bogatym zbiorze materiałów opracowanych w ramach programów realizowanych pod auspicjami Rady Europy w ciągu ostatnich 10 lat. Głównym źródłem inspiracji dla programu była publikacja pt. „Edukacja obywatelska i edukacja o prawach człowieka jako zadanie wszystkich nauczycieli. Opis kompetencji nauczycielskich oraz sposobów ich rozwijania”. W wyniku dwuletniej pracy nad materiałem powstało tłumaczenie przystosowane do realiów polskiej szkoły. Wersja elektroniczna publikacji dostępna jest na stronie ORE.

Na bieżąco prowadzone są szkolenia dla nauczycieli, dyrektorów szkół, pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych. W roku 2013 ORE zorganizowało konferencję „Wielojęzyczność i wielokulturowość w polskiej szkole” dla doradców metodycznych, nauczycieli konsultantów, nauczycieli języków obcych i innych osób zainteresowanych rozwijaniem kompetencji wielojęzycznej i międzykulturowej, jak również szkolenia dla dyrektorów poradni psychologiczno-pedagogicznych „Diagnoza funkcjonowania i wsparcie uczniów wielokulturowych i wielojęzycznych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne”. W trakcie szkolenia poruszane były takie zagadnienia, jak tworzenie projektów działań na rzecz uczniów wielokulturowych i wielojęzycznych z udziałem poradni psychologiczno-pedagogicznej, szkoły i innych podmiotów pracujących na rzecz dziecka i rodziny czy też diagnoza psychologiczna dzieci z trudnościami adaptacyjnymi i trudnościami w nauce związanymi z różnicami kulturowymi.

Ponadto ORE rozpoczął w 2014 r. realizację 3-letniego projektu „Różnorodność w(śród) nas”, którego głównym celem jest zbudowanie Polskiej Ramy Kompetencji Międzykulturowych dla systemu oświaty. Polska Rama ma stanowić kompleksowy, spójny system pojęć, celów, norm, regulacji, programów kształcenia i doskonalenia kadry pedagogicznej oraz wskazówek dla szkół i środowiska okołoszkolnego – służących kształtowaniu kompetencji międzykulturowych uczniów wszystkich etapów edukacyjnych, w ramach kształcenia formalnego. Celem projektu jest także m.in. przygotowanie

wytycznych dotyczących funkcjonowania uczniów różnych narodowości w polskiej szkole, określenia zasad udzielania wsparcia psychologiczno-pedagogicznego uczniom tej kategorii, wskazanie możliwości włączania rodziców w proces adaptacji kulturowej uczniów, włączenie władz samorządowych oraz nadzoru pedagogicznego w proces budowania środowiska sprzyjającego kształtowaniu kompetencji międzykulturowych uczniów .

Przykładem działania podjętego na szczeblu samorządowym jest projekt zrealizowany przez Biuro Edukacji m.st. Warszawy we współpracy z Cardiff w ramach programu UE Uczenie się przez całe życie pn. „Integracja społeczna cudzoziemskich uczniów i ich rodziców poprzez edukację” (dwa samorzady lokalne, szkoły i organizacje pozarządowe). Celem projektu było m.in. przygotowanie pracowników szkoły (nauczyciele i personel administracyjny) do pracy z dziećmi cudzoziemskimi, współpraca z rodzicami uczniów cudzoziemskich oraz wydanie poradnika dla nauczycieli.

W ramach projektu „Szkoła wielokulturowa – szkolenia dla kadr pedagogicznych podnoszące umiejętności pracy z uczniami cudzoziemskimi o specjalnych potrzebach edukacyjnych”, współfinansowanego ze środków MEN, wydano publikację „Innowacyjne rozwiązania w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w systemie edukacji. Przykłady praktyczne”. Wśród działań i rozwiązań opisanych w publikacji znalazły się m.in. zatrudnienie w szkole pomocy nauczyciela lub osoby pracującej jako asystent międzykulturowy, działania skierowane do polskich rodziców i opiekunów, zwiększające ich wiedzę na temat uchodźstwa i migracji, oraz działania wspierające naukę języka polskiego jako drugiego.

Polski Komitet ds. UNESCO przy finansowym wsparciu MEN kontynuuje na poziomie regionalnym realizację wcześniejszego projektu „W kręgu kultury islamu” w formie warsztatów dla nauczycieli. W trakcie szkoleń, oprócz wykładów oraz warsztatów na temat kultury islamu, uwzględnia się także taką problematykę, jak wielokulturowa klasa szkolna (problemy i propozycje rozwiązań) czy przygotowanie polskiej szkoły na przyjęcie dziecka z innej kultury lub dziecka polskiego powracającego z rodzicami z zagranicy. W warsztatach wzięło udział dotychczas ponad 500 nauczycieli z ośmiu województw: podlaskie (2010 r.), lubuskie i śląskie (2011 r.), podkarpackie i zachodniopomorskie (2012 r.), warmińsko-mazurskie i lubelskie (2013 r.) oraz dolnośląskie (2014 r.).

*Szanowna Pani Rzecznik,*

odnosząc się do uwag i rekomendacji sformułowanych w wystąpieniu, pragnę podzielić Pani opinię, że wszystkie dzieci objęte obowiązkiem szkolnym powinny być zapisywane do szkoły niezwłocznie po przyjęciu do ośrodka dla cudzoziemców. Z informacji przekazanych przez Urząd do Spraw

Cudzoziemców wynika, że obecnie sytuacje opóźnień w zasadzie nie mają już miejsca.

Pragnę nadmienić, że w związku ze zmianami wprowadzonymi w ustawie o systemie oświaty w zakresie zasad przyjmowania do publicznych przedszkoli, szkół i placówek, Ministerstwo dokonało weryfikacji dotychczasowych rozwiązań w tym zakresie w celu zapewnienia przejrzystych i spójnych zasad przyjmowania do publicznych szkół i placówek cudzoziemców i obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw. W ramach trwających obecnie szerokich konsultacji zwróciliśmy się także do Pani Rzecznik z prośbą o wyrażenie opinii o projekcie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie warunków i trybu przyjmowania do publicznych przedszkoli, szkół i placówek osób niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli polskich, którzy pobierali naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw, a także organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia.*

Zgadzam się, że jednym z podstawowych wyzwań stojących przed szkołą jest umożliwienie cudzoziemcom osiągnięcia pełnego sukcesu edukacyjnego. Obecnie obowiązujące przepisy dają szkołom i jednostkom samorządu terytorialnego duże możliwości stwarzania i wyrównywania szans edukacyjnych wszystkim uczniom bez względu na ich pochodzenie. Dlatego też – naszym zdaniem – nie ma potrzeby opracowywania odrębnych przepisów tylko dla uczniów-cudzoziemców w zakresie ujednoczenia podstawy programowej bądź wprowadzenia szczególnych kryteriów zaliczania przez cudzoziemców poszczególnych przedmiotów nauczania. Wprowadzanie specjalnych rozwiązań dla cudzoziemców może prowadzić paradoksalnie do zmniejszania ich szans edukacyjnych oraz integracyjnych, a nie do rozwiązania problemu, jakim jest nieznanostwo języka polskiego lub jego znajomość na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki oraz osiągnięcia pozytywnego rezultatu na sprawdzianie po szkole podstawowej lub na egzaminie gimnazjalnym.

Naszym zdaniem, przede wszystkim należy poszukiwać takich rozwiązań, które byłyby ukierunkowane na podnoszenie kompetencji językowych uczniów-cudzoziemców. Dlatego też Ministerstwo Edukacji Narodowej wskazuje na swojej stronie internetowej dostępne zasoby edukacyjne, które mogą być wykorzystane dla podnoszenia kompetencji językowych i kulturowych uczniów cudzoziemców. Resort edukacji będzie kontynuować aktualizowanie i poszerzanie oferty w tym zakresie. Zwrócił się również z prośbą do kuratorów oświaty o opublikowanie tych treści na stronach internetowych kuratoriów oświaty.

Do zwiększenia efektywności nauczania szkoły mogą wykorzystywać przygotowaną przez Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą „Podstawę Programową dla uczniów polskich uczących się za granicą”, przykładowe programy nauczania uzupełniającego w zakresie języka polskiego i wiedzy



o Polsce oraz spójny z nimi podręcznik internetowy „Włącz Polskę!”. Strona internetowa [www.wlaczpolske.pl](http://www.wlaczpolske.pl), na której znajduje się podręcznik, jest narzędziem pozwalającym tworzyć zindywidualizowane zestawy materiałów dydaktycznych dostosowanych do wieku i poziomu znajomości języka przez uczniów. Materiały obejmują nauczanie wczesnoszkolne, język polski, wiedzę o Polsce oraz historię i geografę Polski. Dostęp do zasobów jest otwarty i nieodpłatny. Każdy użytkownik ma prawo je powielać, kopiować, dystrybuować i zapisywać w formie pliku pdf na własnym komputerze, tablecie czy smartfonie. Ww. materiały powstały w ramach projektu współfinansowanego ze środków UE.

Szkoły mogą także korzystać z propozycji programowej Biura Edukacji m.st. Warszawy i Warszawskiego Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń „Ku wielokulturowej szkole w Polsce. Pakiet edukacyjny z programem nauczania języka polskiego dla I, II, III etapu kształcenia”. Jest to pierwszy w historii dydaktyki języka polskiego jako drugiego materiał dla szkół, stanowiący odpowiedź na oczekiwania władz oświatowych, dyrektorów szkół oraz nauczycieli zajmujących się nauczaniem cudzoziemców.

Ponadto, Ministerstwo Edukacji Narodowej corocznie ogłasza konkurs ofert na zadanie publiczne pod nazwą: „Wsparcie inicjatyw edukacyjnych na rzecz uchodźców, mniejszości narodowych/etnicznych mieszkających w Polsce, służących nauczaniu języka polskiego lub kultywowaniu języka, tradycji i kultury mniejszości narodowych/etnicznych”, którego celem jest m.in. intensywna nauka języka polskiego oraz integracja pomiędzy dziećmi uchodźczymi oraz dziećmi polskimi, ograniczenie zjawisk przemocy i patologii, rozwój współpracy z rodzicami dzieci uchodźców (przygotowanie do relacji szkoła-rodzic) oraz zapewnienie różnorodnych form i metod wsparcia indywidualnego i środowiskowego na rzecz adaptacji szkolnej dzieci uchodźców. W 2014 roku wsparty został m.in. projekt Ośrodka Samopomocy Uchodźców SINTAR, organizujący w okresie wakacji kursy języka polskiego oraz historii i kultury Polski dla ok. 50 dzieci i młodzieży czeczeńskiej. W ramach projektu odbyła się także wycieczka do Krakowa oraz zwiedzanie muzeów w Warszawie, a dzieci i młodzież czeczeńska uczestniczyła wspólnie z polskimi rówieśnikami w imprezach organizowanych w ramach „Lata w mieście”. Ośrodek także wspiera rodziców, zwłaszcza matki, w nauce języka polskiego, co pozwoli lepiej współpracować ze szkołami, do których uczęszczają dzieci.

Pragnę zapewnić, że zaproponowane przez Panią Rzecznik warianty zmiany w zasadach przystępowania cudzoziemców do egzaminów zewnętrznych zostaną przez Ministerstwo Edukacji Narodowej poddane wnikliwej analizie. Ministerstwo jest otwarte na doskonalenie rozwiązań w tym zakresie. Przykładowo, w ramach procedowanej obecnie nowelizacji ustawy o systemie oświaty, planujemy uwzględnić szczególną sytuację uczniów o słabej znajomości języka polskiego przystępujących do sprawdzianu i egzaminu gimnazjalnego. W szczególności dotyczy to wprowadzenia pewnych ułatwień, np. polegających na wydłużeniu czasu sprawdzianu/egzaminu i używania przez zdającego w ich trakcie słownika.

Innym z możliwych w przyszłości rozwiązań jest zwiększenie do trzech godzin minimalnego rozmiaru dodatkowych zajęć z języka polskiego. W ciągu najbliższego roku szkolnego Ministerstwo przeprowadzi analizę potrzeb w tym zakresie i ewentualnych skutków finansowych takiego rozwiązania.

Zgadzam się również z uwagą, że brak zainteresowania dodatkową nauką języka polskiego ze strony uczniów-cudzoziemców nie może skutkować rezygnacją szkoły z organizowania tego typu zajęć. Ta i inne zidentyfikowane przez Panią Rzecznik kwestie dotyczące dostępu do zajęć wyrównawczych wymagają bardziej szczegółowego zbadania, często z uwzględnieniem ich specyficznego i indywidualnego przypadku. MEN dostrzega tutaj potrzebę zwiększenia zaangażowania kuratorów oraz szersze włączenie tych zagadnień do polityki szkoleniowej nauczycieli i dyrektorów szkół.

Podobne działania Ministerstwo podejmuje w sprawie upowszechnienia informacji na temat możliwości zatrudniania przez dyrektora szkoły osoby władającej językiem kraju pochodzenia uczniów jako pomocy nauczyciela, co jest zbieżne z propozycją Pani Rzecznik dotyczącą opracowania przez MEN stosownego vademecum.

Dostrzegam również problem jakim jest dla szkół duża mobilność cudzoziemców, która powoduje szybką dezaktualizację danych w Systemie Informacji Oświatowej, co nie pozostaje bez wpływu na wysokość przekazywanej gminom z budżetu państwa części oświatowej subwencji ogólnej.

Ponadto, w kwestiach wymienionych wyżej, tj. przestrzegania przez szkoły obowiązujących przepisów prawa w zakresie zasad przyjmowania osób niebędących obywatelami polskimi do szkół, szkolnych programów nauczania, organizowania dodatkowych lekcji języka polskiego i zatrudniania asystenta kulturowego, Ministerstwo Edukacji Narodowej przygotowało stosowne przypomnienie i zamieściło je na stronie internetowej MEN oraz zwróciło się z prośbą do kuratorów oświaty o upowszechnienie tych informacji.

Dotychczas organizacja nauczania dzieci przebywających w ośrodkach strzeżonych była utrudniona ze względu na rozproszenie dzieci w różnych ośrodkach oraz trudny do przewidzenia okres pobytu w nich małoletnich. Od 2013 r. małoletni cudzoziemcy umieszczani są wyłącznie w dwóch ośrodkach strzeżonych, tj. w Kętrzynie i Białej Podlaskiej (oraz w innych ośrodkach, jeśli dwa wcześniej wymienione nie dysponują już wolnymi miejscami).

Zgodnie z informacją przekazaną przez Straż Graniczną w maju 2013 r. w ośrodku w Kętrzynie przebywało 20 dzieci objętych obowiązkiem szkolnym. W ośrodku w Białej Podlaskiej nie przebywały w tym okresie żadne dzieci objęte obowiązkiem szkolnym, natomiast w pierwszym kwartale 2013 r. w ośrodku przebywało 1 dziecko. Z kolei, według danych na dzień 31 stycznia 2014 r. w trzech ośrodkach przebywało łącznie 84 małoletnich (Kętrzyn – 38, Biała Podlaska – 41, Przemyśl – 5).

Bezwzględny minimum w zakresie realizacji prawa do nauki, które już na obecnym etapie zapewnić powinna Straż Graniczna w porozumieniu z władzami oświatowymi, jest stworzenie małoletnim możliwości korzystania z zajęć prowadzonych przez wykwalifikowanych nauczycieli, w oparciu o istniejące programy nauczania. Program takich zajęć uwzględniać musi naukę języka polskiego oraz wybranych przedmiotów nauczania.

Komendant Warmińsko-Mazurskiego OSG w Kętrzynie 14 sierpnia 2012 r. podpisał z Gminą Miejską w Kętrzynie porozumienie o współpracy w zakresie objęcia nauką małoletnich cudzoziemców umieszczonych w ośrodku w Kętrzynie. Na podstawie ww. porozumienia, nauczyciele ze Szkoły Podstawowej nr 4 i Gimnazjum nr 1 w Kętrzynie prowadzą w specjalnie przystosowanych do tego celu salach lekcyjnych zajęcia w oparciu o materiał realizowany w szkołach publicznych. W praktyce realizacja programu nauczania ma miejsce w wymiarze ośmiu godzin w tygodniu i uzależniona jest od stopnia znajomości języka polskiego. Zajęcia szkolne obejmują naukę języka polskiego z elementami podstaw matematyki i przyrody. Nauczyciele posługują się językiem rosyjskim, co umożliwia komunikację z większością obecnie przebywających w ośrodku dzieci. Ponadto, na mocy porozumienia zawartego między Wyższą Szkołą Informatyki i Ekonometrii TWP w Olsztynie i Komendantem Warmińsko-Mazurskiego OSG, studenci Wydziału Zamiejscowego w Kętrzynie o specjalności pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna, prowadzą zajęcia dla małoletnich cudzoziemców z zakresu m.in. edukacji polonistycznej i terapii pedagogicznej. Studenci w okresie wakacyjnym odbywają również praktyki w Sekcji Dydaktyczno-Wychowawczej Strzeżonego Ośrodka dla Cudzoziemców w Kętrzynie.

Małoletni cudzoziemcy mają możliwość uczestniczenia w zajęciach dydaktyczno-wychowawczych i rekreacyjno-sportowych organizowanych przez funkcjonariuszy i pracowników Sekcji Dydaktyczno-Wychowawczej Ośrodka w Kętrzynie. Opracowywane przez wychowawców programy zajęć dostosowane są do wieku dzieci, uwzględniając przy tym okres ich pobytu na terytorium RP i stopień znajomości języka polskiego. Programy tworzone są w oparciu o rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2007 r. w sprawie *Ramowego Programu Kursów Nauki Języka Polskiego dla Uchodźców*. Zajęcia te odbywają się od poniedziałku do piątku.

Natomiast Ośrodek w Białej Podlaskiej nawiązał współpracę z Wydziałem Edukacji miasta Biała Podlaska. W wyniku tej współpracy nauczanie prowadzone jest w zakresie szkoły podstawowej, gimnazjum i liceum. Zajęcia prowadzone są przez nauczycieli ze Szkoły Podstawowej nr 3 oraz Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 3 w Bielsku Podlaskim. Odbywają się one cztery razy w tygodniu po dwie godziny.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami zapewnienie małoletnim cudzoziemcom zajęć na terenie strzeżonego ośrodka może zostać uznane za wypełnienie prawa do edukacji jedynie pod warunkiem realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych

typach szkół oraz ramowych planów nauczania. Trudno jest to jednak pogodzić z sytuacją, w której nie można przewidzieć ani liczby dzieci ani okresu ich przebywania w ośrodku. Ministerstwo Edukacji Narodowej podejmie w ciągu obecnego roku szkolnego prace nad przygotowaniem odpowiednich rozwiązań legislacyjnych. Prace te będą prowadzone we współpracy m.in. ze Strażą Graniczną, której jednostki organizacyjne ponoszą odpowiedzialność za funkcjonowanie ośrodków. Pragnę zapewnić, że do procesu konsultacyjnego wypracowanych rozwiązań włączymy także Panią Rzecznik.

*Z wyrazami szacunku,*



Z upoważnienia  
MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ  
Ewa Dudek  
PODSEKRETARZ STANU



**MINISTERSTWO  
EDUKACJI NARODOWEJ**  
00-918 Warszawa, al. J. Ch. Szucha 25  
tel. 22 34-74-100

<b>BIURO RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH</b>	
WPL.	<b>10 -12- 2014</b>
ZAL. ....	NR. ....

DSWM.WSE.0662.7.2014.JI  
00

59303 2014-12-10



Irena Lipowicz  
Rzecznik Praw Obywatelskich

Aleja Solidarności 77  
00-090 Warszawa

2014-12-10 49437